

made to furnish the House of the Proof’. Az oltárt egy olyan szentélyben találták, amely közvetlenül a város kapuján belül helyezkedett el. Rainey szerint ez az elhelyezés nem véletlen, hanem azt a célt szolgálhatta, hogy a kapuban zajló jogszolgáltatásban a tanúk esküt tegyenek a „törvényszék” melletti szentélyben.⁹

Végkövetkeztetésként mindenképpen elmondhatjuk, hogy Hodossy-Takács Előd

Móáb-monográfiája úttörő jelentőségű a magyar bibliai szakirodalomban és az ókortudományban egyaránt. Ihletforrás és nélkülözhetetlen segédanyag mindazok számára, akik Izrael és az ókori Kelet történelmét, társadalmát és kultúráját szeretnék részletesebben és annak sokszínűségében megismerni.

Balogh Csaba

Recensio

Evangelische Theologie, 68. Jahrgang, 4–2008.

A Gütersloher Verlagshaus gondozásában, kéthavonta megjelenő *Evangelische Theologie* 4–2008. száma mögött a következő tudósok neve sorakozik: F. Crüsemann, A. Feldketter, U. Grümbel, I. Karle, U. Luz, M. Meyer Blanck (aki egyben ügyvezető és felelős kiadó is), I. Praetorius, G. Sauter, W. H. Schmidt, C. Stauss, C. Strohm, T. Sundermeier, G. Theißen, M. Welker.

Ezt a számot a Moltmann-tanítvány, Michael Welker ajánlja az olvasónak: előlegezi a teológiai kutatás drámai fejleményeit. Ilyen természetű fordulatokat sugall a dolgozatok közös témája is: *Történelmi Jézus és megdicsőült Krisztus*, különösen, ha e címfelvetést hozzákapcsoljuk a lapban közlő nevekhez: James H. Charlesworth (Princeton – Theological Seminary), Larry W. Hurtado (New College, Edinburgh), Gerd Thiessen (Wissenschaftlich-Theologisches Seminar – Heidelberg), Michael Wolter (Evangelisch-Theologische Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität – Bonn), M. Welker (Ruprecht-Karls Universität – Heidelberg).

J. H. Charlesworth értekezése az egyik „segédtudomány”, az archeológia fontos-

ságának kérdését elemzi: *Hat die Archäologie Bedeutung für die Jesu-Forschung? – Van-e jelentősége a Jézus-kutatásban az archeológiának?* A szerző két okból tekinti szükségesnek ezt a vizsgálódást. Egyfelől azért, mert ez a tudományág nincs tekintettel az Újszövetségre, még kevésbé a Názáreti Jézusra. Másfelől pedig azért, mert a Jézusról szóló könyveknek és cikkeknek valóságos áradatával szembesülünk és ijesztően csekély érdeklődést tapasztalunk az archeológia iránt. A dolgozat ilyen szempontok figyelembevételével igyekszik felmutatni azokat a lexikonokat és tanulmányokat, amelyek a legtöbb segítséget nyújtják a Jézus-kutatók számára. Ezek közül ezen a helyen csupán a szerző által legjelentősebbnek tartott munka címét emeljük ki: Jonathan L. Reeds: *Archeology and the Galilean Jesus*. Harrisburg, Pennsylvania, 2000. (Érdekeséggéppen megemlítjük, hogy a cikk nem csupán néhány újszövetségi településsel ismerteti meg az olvasókat, hanem egy különös lelettel is, amelyet a „Tibériás tenger” fövenyéből ástak ki nemrégiben: egy Jézus korabeli, durva megmunkálású halászcsonakot. Ezen 13 ember sürgölődhetett.) Az elemzés következtetései figyelemre méltó-

⁹ Rainey, A. F.: *i. m.* 85.

ak: miért került Jézus egyes helyiségeket, miközben másutt szívesen tartózkodott? Milyen Jézus-képet tükröz az archeológia?

L. W. Hurtado arról értekezik a *Jézus-tisztelet és zsidó kegyesség a második templom idején* című tanulmányában, hogy Jézus istenként való tisztelése nem lassan-lassan, a fennálló vallásos áramlatokból kiemelkedő irányzatként bukkant fel, nem is a pogány vallásos képzetekre és rítusokra vezethető vissza, hanem ez „robbanásszerűen” jelentkezett az egyistenhitű zsidóság kebelében, a második templom korában. A dolgozat szerzője Martin Hengel könyvéből indul ki (*Christologie und neutestamentliche Theologie*): Jézus keresztre feszítésétől Pál apostol első iratainak megszületéséig alig telik el két évtized és Jézusról immár mint Messiásról és Úrról emlékeznek meg. Ez olyan mérvű teológiai fejlődést képvisel, amely léptékében meghaladja a rá következő 700 év egyháztörténeti fejleményeit.

Gerd Theißen a társadalomtudományi szerepelemzésnek jelöli meg dolgozata helyét a teológiában. Ez a cím is tükrözi: *Vom historischen Jesus zum kerygmatischen Gottessohn. Soziologische Rollenanalyse zum Verständnis neutestamentlicher Christologie – A történeti Jézustól a kerygmabeli Istenfiúig*. A szerző szerint a szociológiatörténeti szerepelemzés arra a felismerésre vezet, hogy a krisztológiai címeket szerepelvárásoknak köszönhetjük. Ilyen alapon „implicit krisztológiáról” beszélhetünk, annak mértéke szerint, hogy mennyire kötődött össze a tanítómester szerepe a maga didaktikai karizmájával, adottságával, illetve a próféta szerepe a maga prófétaságának védjegyével. Ezzel szemben „evokált krisztológiáról”, a megidézett szerepről annyiban lehet szó, amennyiben a Messiás-címet a Jézus ténykedéséhez kapcsolódó elvárásoknak köszönhetjük – miközben ő nem tekintette magát annak. G.

Theißen abban véli felfedezni e kérdések bonyolultságát, hogy az ókor emberének státuszát és énképét a felettesének személye határozta meg. Innen fakadt Jézus határtalan bizalma Isten iránt. De mert ez a modern kutatás világában másképp áll, ezért a vizsgálódás bizonytalanra válik Jézus önértelmezésének megragadására. A három pillérré épülő tanulmányban szemléletes vázlat mutatja be a Jézusra rávetített és általa közvetett módon el is fogadott szerepeket.

A *Kritisches Forum* rovatban M. Wolter jegyez egy cikket a római pápa által írt Jézuskönyvről, amelyet „teológiai cantus firmus”-ként határoz meg – a következő megjegyzéssel: senki sem tagadhatja meg egyetértését e munkától, aki a Krisztus-hitet vallja: *Joseph Ratzinger, XVI. Benedek, Jesus von Nazareth*, Freiburg i. Br. 2007. A bírálót megragadja a műből áradó bizonyosság: Jézus nem csupán az általa hirdetett és elközelített Isten országa prófétájának tartotta magát, hanem azt az igényt is támasztotta, hogy az ember már elnyerte Isten országából elközeledett üdvösséget, és pedig Jézus működése révén.

A *Zur Situation*, a „jelen helyzethez” című rovatban M. Welker értekezését olvashatjuk. Ezt Jan Assmann 70. születésnapjára írta egy általános érdeklődésnek örvendő témában: *Habermas und Ratzinger zur Zukunft der Religion. – Habermas és Ratzinger a vallás jövőjéről*. A tanulmány egy 2004-ben lezajlott beszélgetést elevenít fel, amikor J. Ratzinger a vatikánbeli hit-kongregáció vezetője volt. Ugyanakkor idézi a két kimagasló tudós ez alkalomra írt és nyomtatásban megjelent dolgozatait: *Dialektik der Säkularisierung. Über Vernunft und Religion*. Freiburg – Basel – Wien 2005.

Balogh Béla